

**Ismertetések – Rezensionen – Reviews
Katsauksia – Рецензии**

**Auli Hakulinen–Jyrki Kalliokoski–Salli Kankaanpää–Antti Kanner–
Kimmo Koskenniemi–Lea Laitinen–Sari Maamies–Pirkko Nuolijärvi:
Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma**
Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 155. Helsinki 2009. 241 l.
ISBN 978-952-5446-39-5, ISSN 0355-5437

A Finn nyelv jövője: nyelvpolitikai cselekvésprogram című mű várva várt kiadvány, Finnországban ugyanis az utóbbi időben igen megnőtt az érdeklődés a nyelvpolitikai kérdések iránt. Az aktuális kérdéseket a jelenlegi szerzőkön kívül is elsőrangú nyelvészek, pl. Harri Mantila és mások már több fórumon tárgyalták. A jelen műtől azért várnak sokat, mert a korábbi dolgozatokkal szemben a könyv nem csak leírást és a vélemények számbavételét kínálja, hanem kifejezetten cselekvési programot is. Távlati célja, hogy indítványozzon egy hivatalos állami nyelvpolitikai programot, amelynek egyik alapköve lenne ez a mű.

1. A finn nyelvért való aggodalom nem a nyelvhasználat minősége miatt van – sőt a nyelvhelyességi kérdések miatt Finnországban már jóformán csak laikusok aggódnak –, hanem amiatt, hogy az angol nyelv bizonyos területekről (pl. oktatás, tudományok, kereskedelem, populáris kultúra) kezdi kiszorítani a finn nyelvet. A cselekvési program abból a meggyőződésből született, hogy a jelen helyzetben egy *laissez-faire* nyelvpolitika arra vezetne, hogy a finn nyelv Finnországban „spontánul” kiszorulna regiszterenként vagy szinterenként és elveszítené nem olyan régen elnyert, minden területre terjedő státusát. Emiatt, a megszokott nyelvhasználati tanácsok helyett, a kiadvány a finn nyelv státusát illetően fogalmaz meg ajánlásokat. A szerzők rögtön megjegyzik, hogy a finn nyelvpolitikának nincs ellenségsége, a cél ugyanis a többnyelvű társadalom. Más szóval a finn nyelvet csupán az fenyegeti, hogy a finnek saját akaratukból szoknak le használatáról.

E fontos művet a „Hazai Nyelvek Kutatóintézete” (Kotus) és a Helsinki Egyetem kutatói írták. Ez eltér attól a korábbi gyakorlattól, hogy nemzeti nyelvpolitikai kérdésekben területileg is széleskörű szerzőkollektíva foglal

mazza meg az ajánlásokat. A jelen megoldás helyenként némi felesleges szembeállítást eredményezett, pl. több helyen a jyväsksyläi kutatások kritikája vagy mellözése érezhető. Leginkább talán az kifogásolható, hogy Kalliokoskinak a műben található írása a finnről mint második nyelvről inkább vitairat, amiként közel azonos formában megjelent utána a *Virittäjässä* (3/2009) is. Az itt megfogalmazott kritika ellenére a mű zöme magas színvonalú, és egyetérthet vele a Helsinkin kívüli finn nyelvész-társadalom is.

2. A történelmi előzményeket leíró második fejezet számot ad a finn nyelv hivatalos és nyilvános használatának kezdeteiről, fejlődéséről. A svéd birodalmi időben (1150–1809) a finn nem volt hivatalos nyelv. Mégis fontosnak tartották, hogy a Finnország területén működő hivatalos személyek tudjanak finnül, sőt a királyi család sarjainak is tanítottak finn nyelvet. A birodalmi törvényeket finnre fordították. A szélesebb körű nyilvános finn nyelvhasználat az egyházon belül terjedt el, különösen a reformáció után. Mikael Agricola (1510?–1557) és a későbbi bibliafordítók tevékenysége a nyugati nyelvjárásokra támaszkodva rakta le a finn írott nyelv alapjait. A „bibliás finnt” keleti vonásokkal – pl. a *Kalevala* – és nyelvújításbeli alkotásokkal gazdagítva kovácsolták egységes írott nyelvvé a 19. században. Akkor (1809-ben) ugyanis Finnország átkerült Oroszországhoz és autonóm, állami önállósághoz közeli státust nyert. A finnek nyelvi-nemzeti gondolkodására jellemző, hogy sokáig a területi identitás volt meghatározó: a svéd birodalomban finn az, aki Finnországban lakik (vagyis a Botteni-öböl keleti oldalán). A 19. században a nyelvi alapú nemzetfogalom együtt terjedt el a nyelvhelyesség gondolatával. E korszak végéig (1917) kialakult a minden területre kiterjedő hivatalos és nyilvános finn nyelvhasználat. A szerzők megjegyzik, hogy a 20. század elejéig sokan kételkedtek pl. abban, hogy a finn nyelv használható-e a tudományok nyelveként. A finn nyelvpolitika számára a legfontosabb döntéseket rögtön az 1917-ben elnyert függetlenség után hozták meg. Az alkotmány (1919) és a nyelvtörvény (1922) kimondják, hogy Finnország kétnyelvű állam, ahol egyenlő jogok illetik meg a finn és a svéd nyelvet.

Következő állomásként a finn EU-csatlakozás (1995) és ezzel kapcsolatban levő nyelvtörvény-módosítások kerülnek terítékre. Az európai intézmények lökést adtak a finn nyelvpolitikának, hogy a finnen és a svédén kívül más nyelvek is hivatalos elismerést kapjanak. Ugyanakkor a szerzők megjegyzik, hogy a finn és az EU-s törvények a nyelvi jogokat egyének számára biztosítják. A mai finnek sem kötődnek erősen a finn nyelvhez nemzeti nyelvként, vagyis sokan nem közösséginek, hanem egyéninek tekintik a finn nyelvet.

A háttérfejezetben a finn nyelv változatait tárgyalják a szerzők. A finnországi nyelvi variabilitást illetően teljes egyetértés van a mai nyelvészek között: a finn nyelvváltozatok és a nyelvhasználat sokfélesége tükrözi a finn nyelv erejét. A cél: jobban ismertté tenni a variabilitást.

A Finnországon kívüli finn nyelvhasználatot illetően új célként jelenik meg a finn nyelvű kisebbségekért való kiállás. Az ajánlások között szerepel: „A finn államnak követelnie kell Svédországtól, hogy a Svédországban beszélt finn nyelvet az egyéb, társadalmat fenntartó nyelvek mellé kell emelni minden olyan településen, ahol jelentős finn nyelvű kisebbség él.” (43. o.) Sajnos ezt az ajánlást nem támasztják alá komolyabb helyzetelemzéssel. A mű ugyan említi, hogy Svédország eddig nyelvi asszimilációs politikát folytatott, és a kb. 400 000 svédországi finn nem rendelkezik különösebb nyelvi jogokkal, de arról nem ad számot, hogy a finn államhatalmat ez eddig különösebben zavarta volna. Tudtommal továbbra sem része a finn hivatalos külpolitikának a finn nyelvű kisebbségek helyzete, legalábbis a médiában hangzottatott hivatalos álláspont az, hogy az ott élő finnek nyelvi jogai Svédország belügyének számítanak. Így kissé életidegennek tűnik, hogy a közeljövőben a finn állam bármit is *követelne* Svédországtól nyelvi kérdésekben.

3. A harmadik fejezet az északi országok nyelvpolitikájával foglalkozik. Az északi országok alkotják Finnország „természetes” nemzetközi viszonyítási és együttműködési csoportját. A nyelvi kérdésekben az északi országok hasonló helyzetben vannak az angol nyelv elterjedése és kislétszámú nyelvi kisebbségek tekintetében. Alapvető különbség az, hogy a finn nyelv nem skandináv nyelv, és a finn nyelvnek nincsenek különleges jogai a többi északi országban, a svéd nyelv viszont hivatalos nyelv Finnországban. A harmadik fejezet néhány mondata elárulja az együttműködés eredményeit: „...többnyire az ünnepi beszédek szintjén maradt” (52. old.); „a szerződés ezen a területen sem hozott pozitív eredményt” (53. old.). A fejezet pusztán jelenléte is mutatja, hogy az együttműködés „papírtigris” jellege ellenére a finn nyelvészek továbbra is fontosnak tartják az északi kontextust.

4. A negyedik, az egyik legrészletesebb fejezet az iskola nyelveivel foglalkozik, nagy teret szentelve az „anyanyelv” tantárggyal kapcsolatos aggodalmaknak. A szerzők alapvető gondnak tartják a nemzetközi összehasonlításban csekély óraszámot a középiskolában. További problémának tekintik, hogy a tanárképzés részeként alig van finn nyelvészet. Szerintük kiemelten fontos lenne, hogy a tanítóknak legyen képük a finn nyelv rendszeréről, területi és társadalmi változatairól, az írott és beszélt nyelv alapvető különbségeiről. Az anyanyelvi oktatás legnagyobb hiánya mégis az, hogy a fiúk körében kifejezetten gyenge eredményeket produkál. Például a fiúk finn

nyelvi érettségi eredményei rosszabbak, mint a lányoké, de paradoxonként az angol érettségénél viszont a fiúk vezetnek. A szerzők ezt azzal magyarázzák, hogy az anyanyelvi klasszikus műveltséghez kapcsolódó oktatás szövegei távol állnak a fiúk érdeklődési körétől, viszont szabad idejükben angol nyelvtudást erősítő hobbikat üznek (pl. számítógépes játékok).

Finnországban a finnen (és a svéd) kívül más nyelv is lehet az oktatás nyelve. Az angol tannyelvű osztályokat, iskolákat eredetileg külföldiek, külföldről hazatérő finnek számára alapították. Ugyanakkor igen gyakorivá váltak a finn anyanyelvű gyerekeknek szánt angol tannyelvű „bemerítési” programok is. A finn nyelvű gyerekek számára ez az iskola tűnik hatásosabb nyelvelsajátítási módszernek a hagyományos nyelvtanítás helyett. A nagyszámú és különösen az elit körében igen népszerű angol tannyelvű oktatás a szerzők szerint már gyengítheti a finn nyelv státusát. Habár Finnország célja semmilyen területen nem lehet az egynyelvűség, mégis a finn nyelvű műveltség kötődik legjobban a finn társadalomhoz, kultúrához.

A nyelvelsajátítás-politika Finnországban széleskörű idegennyelvtudást tart szükségesnek. Az utóbbi időkben igen megtorpant az angolon (és a kötelező svéd) kívüli oktatás. Az ok az, hogy az iskolafenntartók gyakran a nyelvoktatáson spórolnak. A szerzők megoldásként állami beavatkozást és az angol nyelvoktatás időtartamának mérsékelését ajánlják (jelenleg a többség 10 évig tanul angolul).

5. A következő, ötödik fejezet a finn nyelvnek a felsőoktatásban és a tudományban betöltött szerepét tárgyalja. Finnországban már elképzelhetetlen, hogy egy tudós vagy akár egy egyetemi hallgató ne tudjon angolul. Az MA-képzéstől kezdve egyre gyakrabban az angol az egyetemi oktatás nyelve. A szerzők szerint a finn nyelv már csak úgy maradhat meg tudományos nyelvként, ha a finnek úgy döntenek, és a gyakorlatban is tesznek azért, hogy az angol mellett a finn nyelvet továbbra is teljes körűen használják az egyetemeken és a kutatóintézetekben.

Az angol nyelv legerőteljesebb terjesztője a tudományos teljesítmények értékelési gyakorlata. A különféle mérések mindig a nemzetközi cikkeknek adják a legtöbb pontot, nemzetközinek pedig többnyire csak angol nyelvű publikációk számítanak. Jelenleg a finn egyetemeken és a kutatást finanszírozó szerveknél ez az általános gyakorlat. Több javaslat van a helyzet megváltoztatására, de konkrét döntések egyelőre nincsenek. A szerzők szerint a tudományos minőségnek nem lehet egyetlen fokmérője az angol nyelvű nemzetközi sorozatokban való publikálás. Mindemelllett a finnországi támogatásoknak, ösztöndíjaknak ösztönözniük kellene a finn nyelven történő pub-

likálást is. Amennyiben nem sikerül a finn nyelv használatát megtartani a kutatók körében, a tudományos élet nyelvileg elszigetelődhet a társadalomtól.

A publikációs tevékenység részeként fontos lenne finn nyelvű cikkek, összefoglalók megjelentetése. A szerzők szerint pl. az angol nyelvű disszertációkhoz, a Finnországban megjelent angol nyelvű cikkekhez mindig kellene írni egy finn nyelvű összefoglalót. A finn tudományos társaságok folyóiratait, publikációs fontos finn nyelvű fórumok. Egyedül az élettudományok területén nincs finn nyelvű publikációs fórum. A szerzők megjegyzik, hogy a finn nyelven való publikálás mindig hozzájárul a finn nyelv terminológiai fejlesztéséhez. Ugyanebből az okból fontos lenne még a nagy jelentőségű nemzetközi tudományos művek fordításának támogatása is, ami az utóbbi időkben megtorpant, hiszen az egyetemeken mindenki angolul olvassa ezeket. A terminológiai munka jelenleg több résztvevővel zajlik Finnországban. A tudományos társaságokon kívül van egy külön terminológiával foglalkozó központ (*Sanastokeskus TSK*), amely a legújabb technológiai fejlesztésekhez kapcsolódóan (pl. digitális televíziózás) készít szójegyzékeket.

6. A hatodik fejezet a nyelvtechnológia és a finn nyelv kapcsolatát tárgyalja. A szerzők megjegyzik, hogy a nyelvek jövője szempontjából központi szerepe van annak, hogy vajon használhatók-e, és milyen mértékben a nyelvtechnológiai alkalmazások területén. A nagy nemzetközi informatikai vállalatok saját erejükből támogatják a nagy nyelvek nyelvtechnológiai fejlesztését, de a közepes, illetve kis nyelvekre csak akkor terjesztik ki az alkalmazásokat, ha más kínálja arra az alapokat. Fontos tehát, hogy állami forrásból finanszírozzák a digitális finn nyelvi korpuszok, szótárak készítését. A jelenlegi helyzetben hiányzik például az elektronikus formájú finn nyelvű thesaurus (olyan egynyelvű szótár, amelyben a szavak fogalmi körök, logikai vagy jelentésbeli összefüggések alapján vannak elrendezve).

7. A hetedik fejezet a finn nyelvnek a kereskedelemben betöltött helyzetével foglalkozik. Az 1990-es években a legtöbb finn cég nemzetközivé vált. A globalizáció pl. azt jelenti, hogy a 30 legnagyobb finn cég alkalmazottjainak több mint kétharmada külföldön dolgozik. A szerzők szerint a globalizáció elérte már az egész finn gazdaságot, és ezzel együtt mindenütt megváltozott a finn nyelv helyzete is. A legtöbb finn multinacionális vállalat áttért az angol nyelv használatára. Ez azt jelenti, hogy a legfontosabb dokumentációkat, jegyzőkönyveket, jelentéseket, vagy akár belső e-maileket angolul írják. Finnországban, pl. a Nokiánál, a szóbeli kommunikáció a finn nyelvűek között azért továbbra is finnül zajlik. A szerzők felhívják a figyelmet olyan kutatásokra, amelyek szerint a cégvilágban a tudatos, megfontolt nyelvpolitika gazdasági hasznot hozhat. A Finnországban működő cégeknek azt javasolják,

hogy világosan határozzák meg, hogy a finn nyelvet, a többi nyelv mellett, milyen összefüggésekben használják szóban és írásban. A finn állam pedig a támogatásért cserében elvárja a vállalkozásoktól a finn nyelv használatát, illetve taníttatását a Finnországban dolgozó idegenajkúaknak.

8. A következő, nyolcadik fejezet a finn nyelv helyzetét tárgyalja az állami szférában és az uniós adminisztrációban. A finn közalkalmazottaktól a törvény elvárja a finn és a svéd nyelv ismeretét. Az álláshirdetésekből ezek mellett a nyelvek mellett már rutinszerűen szerepel angol nyelvtudás is. Finn nyelvet nem tudó közalkalmazott nincs. Például a Finnországban dolgozni vágyó orvosoktól elvárják a középszintű finn nyelvtudást.

A finn bürokrácia nyelvtől elvárják a közérthetőséget. Az utóbbi időkben ezen a területen történtek előrelépések, például bizonyos hivataloknál nyelvi lektort kezdtek foglalkoztatni. A kevésbé érthető szövegekért pedig a nagy sietség, a szabványszövegek gépies használata és a megnőtt szövegmenyiség okolható. A hivatali nyelvhasználatot elősegítené ezek megváltoztatása mellett, ha a hivatalos személyek rendszeres szövegalkotói képzésben vennének részt.

A szerzők megjegyzik, hogy a közalkalmazottak foglalkozásának megnevezései továbbra is finn nyelvűek. Az állami cégeknél viszont már inkább idegen nyelvű megnevezések terjednek el (pl. *Destia, Finnavia*). Arról viszont hallgat a jelen mű, hogy az internetcímek esetében nem voltak résen a finn nyelvvel foglalkozók, így történhetett meg az, hogy pl. a „Hazai Nyelvek Kutatóintézete” (Kotus) www.domlang.fi címet választott magának. Jelenleg is a finn minisztériumok címei (pl. oktatási minisztérium: minedu.fi) csak az angolul tudóknak evidensek, ha egyáltalában azok, de szerencsére a keresőprogramok fejlődése megoldotta a problémát. Az internetcímek kérdése szélsőséges példa arra, amikor finnek, beleértve azokat is, akik hivatászerűen foglalkoznak a finn nyelvvel, lemondtak a finn nyelv használatáról és önként áttértek az angolra.

Az EU-s intézményeknél, szerveknél általában használható a finn nyelv. Bizonyos esetekben csak az úgynevezett munkanyelveket lehet használni (ez ma többnyire angol és francia). A szerzők megjegyzik, hogy a 2004-es bővítés óta ritkábban fordítanak, tolmácsolnak az összes hivatalos nyelvre. Vannak olyan helyzetek is, amikor finn nyelvre lehet kérni tolmácsolást, de ugyanakkor másra is lehet fordítani az erre költhető pénzt. A finn politikusok nem mindig igénylik a finn nyelv használatát, hiszen jóformán mindannyian beszélnek angolul is. A szerzők amellet több érvet is hoznak, hogy maximálisan ki kellene használni a finn nyelvű tolmácsolásra, fordításra kapott keretet. Az EU-s fordítók, tolmácsok segítségével és a szövegek közérthetővé té-

telében, illetve a terminológia standardizációjában együttműködik a „Hazai Nyelvek Kutatóintézete” (Kotus) az adott EU-s szervekkel.

9. Az utolsó előtti, kilencedik fejezet azzal foglalkozik, hogy a finnek milyen nyelveket használnak szabad idejükben. A finnek viszonylag sok könyvet vesznek, kölcsönöznek, és ez a tendencia inkább növekedést mutat. A társadalmi csoportok közül legtöbbit a fővárosban lakó középkorú, egyetemet végzett asszonyok olvasnak. A legkevesebbet pedig az Észak-Finnországban egyedül élő, alacsonyán iskolázott, 30 alatti férfiak. Érdekes továbbá, hogy a könyvmolyok interneteznek a legtöbbet. A szabadidőben történő írás többnyire finnül történik, de az interneten gyakran angolul is írnak a finnek. A finn színházi hálózat erős, és a drámák többsége eredetileg is finn nyelvű. A szerzők hangsúlyozzák a finn nyelvű kultúrát fenntartó intézetek, azaz a könyvtárak, színházak állami támogatásának fontosságát.

A televíziózás területén az állami csatornáknak van továbbra is legnagyobb nézettsége. A finnek legszívesebben hazai műsorokat, filmeket néznek. A szerzők fontosnak tartják, hogy továbbra is erős maradjon az állami támogatás a finn nyelvű műsorok és filmek számára. El kell gondolkozni azon is, hogy a kulturális export részeként érdemes-e sokat befektetni angol nyelvű finn filmek készítésébe. A zene területén a „finn” jelző még inkább csak a származási országot jelenti. A számítógépes stb. játékok jóformán csak angolul készülnek. A szerzők európai uniós összefogást sürgetnek a nemzeti nyelvek támogatásáért ezeken a területeken, mivel e nélkül az angol nyelvű kulturális piac elnyomja a kisebb nyelvek használatát.

10. Az utolsó fejezet összefoglalja a javaslatokat, ajánlásokat. Az ajánlások címzetteit is felsorolják: a finn parlament, kormány, oktatási hivatal, önkormányzatok, egyetemek, kutatóintézetek, Finn Akadémia, tudományos társaságok, nyelvtechnológiával foglalkozó vállalkozások és egyéb cégek, EU-s szervek, kiadók és alapítványok. Az ajánlások általában nagyobb nyelvi tudatosságra intik a címzetteket. Több területen azt javasolják, hogy az állami támogatás egyik feltétele legyen a finn nyelv igény szerinti használata, vagyis hogy a finn állam jelenléte minden területen jelentsen finnyelvűséget is. A szerzők nem pártolják más nyelvek tiltását, mivel általános a többnyelvű társadalomba vetett hitük. A finn nyelv korpuszát illetően az ajánlások terminológia-fejlesztést és a hivatalos szövegek közérthetővé tételét hangsúlyozzák.

Az ismertetett mű betölti a feladatát. Alapműként szolgálhat a finn nyelvpolitika fejlesztéséhez. A benne foglalt leírások és értékelések korszerű ismereteket és jelenleg széleskörűen elfogadott nézeteket tartalmaznak.

PETTERI LAIHONEN